

„Přichází strašlivá doba temna a bude nutno zachránit moderní umění. Musíme uhájit jeho principy a možnosti tvorby.“ (Josef Honys)

Josef Honys se narodil v poválečném babyboomu první světové války roku 1919 v Jičíně. Jeho umělecká tvorba je ovšem většinou spjata s Ústím nad Labem. Jeho otec byl vyučený pekař, ale později pracoval v tehdejších Knotkových závodech. Honys již během školních let projevoval umělecký talent a na přímlovu svého učitele začal v letech 1930–1938 navštěvovat v Jičíně reálné gymnázium. Právě zde publikoval ve studentském časopise své první básně a zde se také setkává s další výraznou osobností, pozdějším básníkem, překladatelem a spisovatelem Josefem Hiršalem. Nejstarší doložené básně a kresby pocházejí z deníku z let 1934–1935, nejpłodnějším raným obdobím pak byla léta 1936–1938. Jeho studentská tvorba se nese ve znamení hledání forem. Josef Hiršal na něj vzpomíná ve své knize „Víněk vzpomínek“ jako na zapáleného aktivistu a organizátora. Aby si zajistil návštěvnost Večera studentské poezie, prohlásil, že bude přítomen i nestor české poezie, tehdy ještě žijící, Vítězslav Nezval. To byla ale samozřejmě jen studentská recese. Nezval nepřijel. Zřejmě proto, že ho nikdo nezval. Během přednáškových pásem pak Honys s vojenskou šavlí v ruce rozsekl ceduli avizující příjezd legendy vejpůl a proskočil otevřeným oknem na zahradu. Večírek se ale vyvedl, dle slov Josefa Hiršala i proto, že zajistili přítomnost tanečnic, tj. děvčat ze školy hospodyňské – buchet tamního internátu. Inu, genderová korektnost se tenkrát ještě moc nenosila. Z akce bylo napomenutí ředitele a pár zklamaných češtinářů, jež marně čekali na příjezd mistra. Z této historky si můžeme udělat obrázek o Honysově povaze a motivacích. Jeho literární začátky spadají do klasického syžetu juvenilních vzplanutí, pseudopoetických výlevů, zbytečných sporů se studentským časopisem ohledně zamítání textů jeho i jeho souputníků a vědomého i nahodilého kopírování vzorů.

Po dokončení studia na reálce a obsazení Československa nacisty byl Honys totálně nasazen na práci do továrny v Nové Pace, kde se seznámil s Ljubou Šturmovou, absolventkou klasického gymnázia v Jilemnici. Po několikaleté známosti se s ní v lednu 1948 oženil a společně se přestěhovali do Teplic, kde bydleli v Čechové ulici č. 1. V roce 1950 se jim narodila dcera Daniela. Honys pracoval jako úředník v komunálních službách města Teplice, jeho žena pracovala jako učitelka. V roce 1953 začali společně dálkově studovat vysokou školu. Honys promoval v roce 1959 na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v oboru matematika – výtvarná výchova. Ani v této době nepřestal psát a malovat, přestože měl politické problémy, byl několikrát zatčen a vyslýchán a nakonec v roce 1957 musel opustit místo úředníka a až do roku 1960 pracoval jako dělník ve stavebním podniku v Dubí u Teplic. V roce 1954 onemocněla jeho žena

těžkou duševní chorobou. Honys se sám, jen za pomoci své matky, staral o malou dceru. V menším nevyužitém domku stojícím za domem, v němž bydlel, si pronajal celé patro a využíval ho jako ateliér.

Šedesátá léta znamenala pro Honyse nový rozmach tvůrčích sil. V roce 1960 nastoupil do nového zaměstnání v ČSAD v Ústí nad Labem, nejprve jako samostatný normovač, později jako propagační referent. V roce 1960 se rozvedl s manželkou Ljubou, jako důvod byla uvedena zmíněná duševní nemoc. Nikdy ji však neopustil a staral se o ni. Dcera Daniela byla svěřena do péče otce. Když byla Honysova žena propuštěna z ústavní péče, bývalí manželé opět zkusili žít spolu a v roce 1963 se jim narodil syn Vít. V této době se Honys intenzivně věnoval malování a psaní textů. Stýkal se s Josefem Hiršalem, Bohumilou Grögerovou, Ladislavem Novákem, Emilem Julišem, Jindřichem Procházkou, Ladislavem Nebeským či Jiřím Valachem. Seznámil se i s Kamilem Lhotákem a Jiřím Kolářem. S ním se později sblížil důvěrněji, Kolář za ním několikrát přijel do Teplic a věnoval mu koláž s názvem „Josef Honys“. Dopisoval si také se zahraničními umělci Helmutem Heisenbüttele, Julienem Blainem a Ellenou Pelli, jíž věnoval několik svých koláží. K jeho přátelům patřil i J. F. Bory.

Honysovou velikou vášní bylo také horolezectví. V blízkosti svého rodiště v Prachovských skalách podnikl dva prvovýstupy. V roce 1938 na Palcát a roku 1941 na Malého Zbrojnoše. I po přestěhování na sever mu byly inspirací skály, přesněji řečeno útvary Tiských stěn, které zachytil v mnohých studijních kresbách.

V roce 1962 někdo v noci vypáčil dveře Honysova pronajatého ateliéru a zničil většinu jeho obrazů. Za jedinou noc byla zničena malířská práce z posledních dvaceti let, přivolaná policie pachatele nikdy nenašla. Od té doby maloval Honys již jen doma, pomaloval i stěny bytu. Maloval daleko intenzivněji než dříve, jako by chtěl dohonit vše, o co přišel. Některé obrazy, které pachatel nestačil poškodit, nebo se daly opravit, přemaloval a překreslil. V té době též začal připravovat své první výstavy. Ve funkci propagačního referenta navrhl několik reklamních plakátů ČSAD, byl autorem odznaku ČSAD a napsal a výtvarně upravil několik jízdních řádů (vedle klasických i některé speciální, například v roce 1968 lázeňský jízdní řád). Byl též autorem mnoha kreslených reklam a reklamních sloganů pro ČSAD, které vycházely v krajském časopise Průboj. Dostával i zakázky od soukromých osob, maloval portréty členů jejich rodin či romantické krajinky ve stylu 19. století. Tyto obrazy ovšem většinou nesignoval.

Jeho tvorbu znalo poměrně málo lidí, ač se poezii věnoval skoro třicet let. V počátcích své tvorby byl inspirován surrealismem, zejména básnivě obrazovou sbírkou „Na vlnách TSF“ od Jaroslava Seiferta, jež se odvážně vrhala do toho času neprobádaných vod typografických kreací. Honysův přínos v této oblasti spočíval především ve snaze o propojení faktu literárního a výtvarného, nejčastěji začleněním kresby do psaného textu. Od konce 30. let se pak zabýval pokusy o uplatňování vícevýznamových výrazů a kreseb v poesii. V pozdějším období se Honysova umělecká činnost přenesla definitivně do oblasti experimentální poezie a vyčlenily se v ní dvě hlavní linie. Tu první tvoří

texty, v nichž autor využívá především slovní spodoby, neologismů a narušování či přeskupování konstantních syntaktických vazeb. Tyto poměrně rozsáhlé texty oscilují na jedné straně mezi groteskností a černým humorem a na druhé existenciálním vyzněním. Druhá linie je ryze vizuální – sem patří jednak realizace výtvarné, totiž cyklus kreseb soustředěných na výzkum možnosti automatické čáry, a cykly tzv. seriáží a vizuálních básní.

Honysovy experimenty nebyly zaměřeny na pouhé přiřazování znaků k označovanému, ani na tradiční syntax. Snažil se vytvářet vždy nové samoznaky, nejprve realizované prostými juxtapozicemi, později však značně komplikované. Tím se mu podařilo rozvinout novou polohu vizuální poezie. Logickým vyústěním (a bohužel také poslední činností, kterou Honys před svou smrtí uzavřel) byly pak narativní texty tvořené kreslenými figurativními, či pseudofigurativními znaky. Texty v nichž postupná proměna jednoho znaku v jiný implikuje do jisté míry i možnost proměn a přeměn věcí samotných. Vznikaly tak groteskní a neočekávané souvislosti mezi různými předměty a jejich významy, jež následně vytvářely napětí mezi jednotlivými prvky textu. Je to vizuální, kreslená epika, v níž se jednotlivé významy proměňují a ukazují tak svůj vzájemný vztah. Nikoliv však tradiční, daný obvyklým řádem věcí tohoto světa, ale vztah poetický, determinovaný vizuální podobou znaků a autorovou vůlí nalézt v nich něco neobvyklého a nového.

K Honysovým charakteristickým znakům patří znejasňování významu textu užíváním slovních novotvarů a pseudopísem. Je zastáncem podvědomé tvorby a záznamu „hypnagogické vize“. Tím svou tvorbou podává ruku Sigmundu Freudovi a jeho výkladu snů či metodě volných asociací. Na druhou stranu ale kyne soudobým surrealistům, kteří psali automatické texty, a klade důraz na iracionální a snové světy vkládáním alogismů a rozrušováním básnických struktur a kompozic chaosem bublajícím pod tvrdou slupkou bezfantazijního racionalismu. Dává tak vzniknout nekomunikativní poezii. Zkoumá vztah mezi básnickou představou, jejím uvedením do skutečnosti a možnostmi přenosu na potenciálního čtenáře. O znaku tvrdí, že je nositelem sémantického náboje a podtrhuje potenciál jazyka. Jeho výtvarné básně experimentují s ambivalencí textu a linie. Ostatně čára byla jeho takřikajíc životním tématem a objevuje se jako určující prvek a leitmotiv mnoha jeho výtvarných prací i textů.

Autor přichází s mnoha specifickými technikami pro záznam poezie. Jsou to např. text-test, v němž vytečkované mezery mezi slovy a úryvky vět nechávají čtenáři dostatečný prostor pro spolupráci na tvorbě děje. Řetězce slov evokující automatické texty, v nichž je zdánlivá snadnost sdělení šokována užíváním znaků, jednoduchých kreseb a nejasných slovních tvarů. Psychotext, který používá slovních deformací v textu s častou topologickou vazbou posloupnosti slov. Seriáže zapojující do hry textu a obrazu matematické vzorce (zřejmě vzpomínka na dávná studia) a hypnomy neboli hypnagogické vize – abstrahovaná zobrazení vývojových okamžiků. V neposlední řadě pak nekomunikativní poezie, o níž jsme již hovořili výše.

Jeho dalšími počiny jsou např. manifest nic-ismu, jež se opírá o práci s nonsensem, neboť základem je produkce ničeho v něčem a produkce něčeho v ničem. Vrcholem celého -ismu je pak tvorba ničeho v ničem, neboť nic v ničem nemůže provozovat nikdo. Touto absurditou se přibližuje až kamsi k cimrmanovské filozofii externismu pánů Smoljaka a Svěráka. I on podléhá svůdné automatickosti psacího stroje a skrze něj vytukává na papír své lyrické obrazy. Zabývá se ale dalšími, konvenčnějšími (tzn. již dříve použitými), technikami, jako jsou koláže, asambláže, muchláže či alchymáže.

Jeho publikační činnost je velmi sporadická a vztahuje se až ke sklonku života. V letech 1966 až 1969 se ukázky jeho prací objevily v časopisech *Host do Domu*, *Sešity pro literaturu a diskusi* či *Dialog*. Některé pak byly otištěny v básnických antologiích *Experimentální poezie* (1967). Výstavní aktivity za jeho života jsou také poměrně nečetné a taktéž spadají do krátkého období těsně před Honysovou smrtí. Po dlouhých a neúspěšných pokusech o zveřejnění svých prací debutoval v dubnu 1966 na výstavě *Obraz a písmo* v Kolíně. Na tu ho upozornil Josef Hiršal, který mu na ni pomohl dodatečně zařadit několik kreseb k vývoji písma. Vzhledem k tomu, že Honys své práce dodal až po uzávěrce katalogu, není uveden v seznamu vystavovatelů, výstavy se však zúčastnil, což dokládá i jedna z jeho vystavených prací uvedená v obrazové části katalogu pod názvem *Karnevalová pozvánka* (omylem se jménem Jiří Honys). Ještě v témže roce uskutečnil svou první velkou výstavu s názvem *Hra na čáru*, jež se konala v pražské Viole 29. 11. – 19. 12. 1966. Literární pořad s názvem *Bestiárium* spojený s výstavou uvedl Josef Hiršal. V březnu 1968 vystavoval Honys v Divadle hudby v Ústí nad Labem společně s Emilem Julišem. Na vernisáži 11. 3. 1968 byla vedle představení výtvarných děl čtena i básnická díla obou autorů. Honys se zúčastnil i výstavy *Nová citlivost*, která proběhla v březnu a dubnu 1968 v Domě umění v Brně, v Galerii výtvarného umění v Karlových Varech a v Mánesu v Praze. V rámci akce Čtvrťky v Klubu umělců Mánes byl Honys představen 14. 3. 1968 spolu se Zdeňkem Barborkou, Vladimírem Burdou, Emilem Julišem, Ladislavem Nebeským a Jindřichem Procházkou.

Jeho díla se taktéž objevují na zahraničních výstavách. Zúčastnil se *Premiere inventaire international de la poésie élémentaire* v Galerii D. Davy v Paříži 13. 7. 1968, a *Sign in Space* v Terstu a Benátkách. Poslední výstava za jeho života *Expo internacional de novissima poesia* se konala v březnu a dubnu 1969 v Buenos Aires.

Pád opony komunistického režimu poté nadlouho přeřal zájem o jakákoliv díla vybočující z norem dělnického umění. Výjimkou bylo snad jen zařazení Honyse na výstavu *Česká vizuální poezie* (1975). Teprve po sametové revoluci se jeho práce dočkala četných retrospektiv a uvedení v rámci souborných expozic i literárních sborníků. Posmrtně se výběr z tvorby objevil na výstavách *Báseň, obraz, gesto, zvuk* (1997) ve Strahovském klášteře, *Setkání šicího stroje s lokomotivou* (společně s Josefem Hamplem) (2007) a *Básnivá koláž* (2008), obě v Galerii Smečky. Naposledy jsme mohli

vidět sedm jeho vystavených prací v roce 2014 na výstavě *Vy troubo!* pro Jiřího Koláře v zámku v Hradci nad Moravicí.

Ukázky z jeho díla se objevily ve sborníku *Vrh kostek* (1993), včetně krátkého a určujícího manifestu nekomunikativní poezie. Dále v *Antologii české poezie I. díl* (2009), literárněvědné knize *Pohledy zblízka – zvuk, význam, obraz* (2002) a v časopise Pandora č. 14/2007. Almanach Wagon vydal v elektronické podobě, jako první svazek edice Malý vůz, jeho ranou básnickou sbírku *Věštírna na nebi* (2008), která ještě nikterak nepracuje s obrazem v textu. K největším počínům ale patří vydání jeho rukopisu *Nesmelián, aneb do experimentálních textů vstup nesmělý*, jež obsahuje díla z let 1964–1968. K vydání ho autor připravoval již v roce 1969, měl vyjít v mosteckém nakladatelství Dialog. Když ale odevzdával rukopis do nakladatelství, zbýval svobodnému umění i jeho životu jen krátký čas. Kniha tak vyšla až po dvaadvaceti letech roku 2011 v rozšířeném a ojedinělém vydání a přinesla první reprezentativní výbor z rozsáhlé literární a výtvarné pozůstalosti Josefa Honyse, jak ji uchovala autorova dcera PhDr. Daniela Radecky. Dílo samotné je zde doplněno o ukázky z autorova tvůrčího vývoje od třicátých let do roku 1968, díla nedatovaná, výbor z autorovy korespondence a plnobarevné reprodukce vybraných výtvarných prací. V letech 2012–2015 byly nalezeny u syna Víta Honyse zabalené v krabicích další, dosud nepublikované, básně a kresby. Jeho příběh tedy pravděpodobně ještě nekončí a otevírá další možná vrátka.

Josef Honys byl ve svých uměleckých názorech neochvějný a nekompromisní, podobně jako např. Karel Kryl, a jeho radikálnost uváděla do rozpaků i jeho přátele a nejbližší. Možná mu, stejně jako Krylovi po sametové revoluci, převrat v roce '68 zlomil srdce. Možná poznal, že v tom novém světě zárné a jasně nalinkované budoucnosti už pro jeho abstraktní čáry není místo. A tak tu jeho klikatou čáru života přetíná 24. června 1969 v pouhých 49 letech smrt při dopravní nehodě na autobusovém nádraží v Ústí nad Labem. Okolnosti události nebyly nikdy zcela objasněny. Rodině nebyly poskytnuty žádné konkrétní informace a policie, která básníkovu smrt vyšetřovala, odmítla s pozůstalými spolupracovat. O tom, zdali to byla nešťastná náhoda, či zda zapůsobily kádry nově nastupující moci, můžeme už jen spekulovat.

Honysova dlouholetá práce s podvědomím mu ale dala znamení, že jeho dny se blíží ke svému konci. Jeho přítel a taktéž experimentální básník Jindřich Procházka vypravuje v Sešitech pro literaturu a diskusi, že prý spolu plánovali Černý happening. Při této akci chtěli fingovat Honysovu smrt a pohřeb v ústeckém krematoriu, kde měl Josef známé. Když pak Procházkovi přišlo parte, myslel, že je to součástí mystifikace. Až tam ale zjistil, že se nejedná o uměleckou performanci, ale že Josef Honys opravdu tragicky zahynul. V den jeho smrti také došel do redakce časopisu Dialog rukopis povídky *Kryobiologie*, která byla poté otištěna v červencovém čísle. Povídka se zabývala myšlenkou zmrazení člověka a jeho probuzení po letech, přičemž autor v ní uvedl různé varianty probuzení, v různých dobách, budoucích i minulých, těžko pochopitelných či zcela nepochopitelných. Povídka

je psána v první osobě a její poslední věty zní: „nevím, zda někdy byla nebo nebyla, je to hrozná doba, do níž jsem se probudil. (VARIANTA X) ...ležím v rakvi a neprobouzím se, je to moje varianta... (VARIANTA Y) ...tvoje varianta čtenáři...“

(Zpracoval: Jiří Šimon)

Použitá literatura:

Experiment Josef Honys. *Pandora*. 2007, č. 14, s. 48–55.

GRÖGEROVÁ, Bohumila a Josef HIRŠAL. *Vrh kostek: česká experimentální poezie*. Praha: TORST, 1993. 394 s.

HIRŠAL, Josef. Za Josefem Honysem. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 33, s. 52–53.

HIRŠAL, Josef. *Vínek vzpomínek*. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 1991. 351 s.

HONYS, Josef. Josef Honys o sobě. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 29, s. 57.

HONYS, Josef. Psychomluva. *Revolver Revue*. 2007, č. 68, s. 161–179.

HONYS, Josef a Jan ŠULC. *Nesmelián, aneb, Do experimentálních textů vstup nesmělý*. Praha: Dybbuk, 2011. 346 s.

MACHALICKÝ, Jiří. Šité koláže Josefa Hampla a hravé pokusy Josefa Honyse. *Ateliér*. 22. 3. 2007, roč. 20, č. 6, s. 4.

Nesmelián. *Ateliér*. 21. 2. 2013, roč. 26, č. 4, s. 13.

PROCHÁZKA, Jindřich. Vzpomínka na Josefa Honyse, neboli černý happening se nekonal. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 33, s. 53.

VALOCH, Jiří. Vizuální básně Josefa Honyse. *Host do domu*. 1970, roč. 17, č. 5, s. 27–28.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Josef Honys [online]. c2018 [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Josef_Honys&oldid=16029825

Skalní oblasti ČR: Josef Honys [online]. 2004–2018 [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: http://www.skalnioblasti.cz/4_history/5_history_index.asp?history_cmd=7admin&pismo=H&id=1475

Regionální muzeum a galerie v Jičíně: Josef Honys [online]. © 2014 [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: www.muzeumhry.cz/vystavy/414-josef-honys

Personální bibliografie:

<https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2018/12/honys-bibl.pdf>